

אני הוא – קבוצת מחקר בין-תחומית בחקר האמפתיה בהיסטוריה, בחברה ובתרבות

***In Someone Else's Shoes* - An Interdisciplinary Research Group for the Study of Empathy in History, Society, and Culture**

הצעת-מחקר לקבוצת-מחקר במרכז 'מנדל סכוליון', לשנים תשע"ט-תשפ"א (2019-2021)

מגישים: ד"ר עמוס גולדברג (החוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו), פרופ' אריאל כנפו-נעם (המחלקה לפסיכולוגיה), ד"ר גלית נגה-בנאי (החוג לתולדות האמנות), פרופ' לילך שגיב (ביה"ס למנהל עסקים). *מצ"ב קורות חיים ורשימת פרסומים בהתאמה.

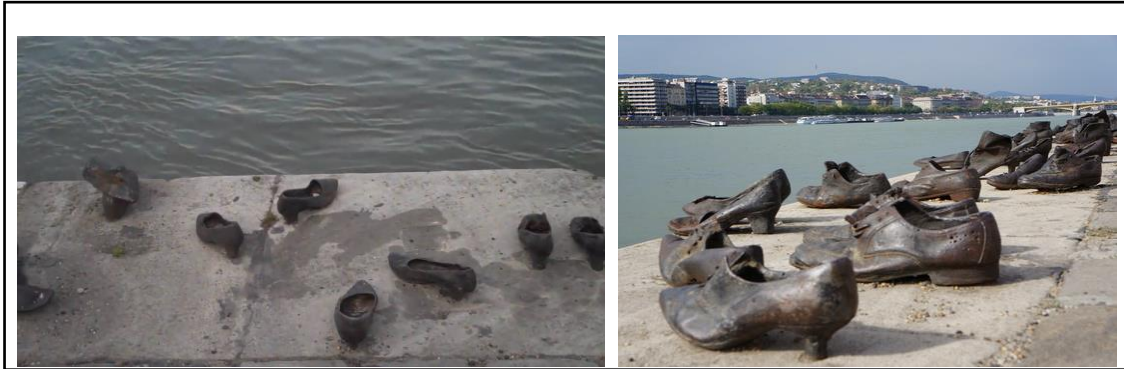
תקציר הצעת המחקר (בעברית ובאנגלית):

אמפתיה היא סוג של תגובה כלפי האחר. היא נוגעת לתפיסה ולהבנה של רגשות האחר, ולהשתתפות ברגשות אלה. אמפתיה מאפשרת לאמץ את נקודת-מבטו של האחר, לחשוב כמו במוחו ולצפות את תגובתו. היסטוריונים וחוקרי-תרבות (לענפיה המגוונים) הבינו לאחרונה כי לאמפתיה תפקיד מרכזי ביצירת ציוויליזציה, והיא חבויה בבסיס תהליכים שהתרחשו בהיסטוריה ומתרחשים מדי יום ביומו. האמפתיה מחוללת נרטיבים היסטוריים מורכבים שכוללים תגובות מגוונות של זהות אישית וקבוצתית. היא קשורה בעבודות לתרבות (למשל, ספרות, אמנות וקולנוע), כמו גם למושגים כמו ידע והבנה, זהות אישית וסולידריות חברתית, אחריות, תקשורת, פתרון בעיות, שיתוף-פעולה ותרומה חברתית.

קבוצת המחקר '**אני הוא**' מבקשת לחקור כיצד ומתי מתפתחת אמפתיה, אצל מי היא נחשבת לערך, מהן השלכותיה לטוב ולרע, ואם יש לה גבולות. מטבע הדברים תחקור הקבוצה גם את המושגים 'אדישות' ו'ניכור', שכן האמפתיה היא לעתים קרובות סלקטיבית. במצבי קונפליקט אישיים ופוליטיים, אמפתיה כלפי צד אחד, מתפרשת לעתים כדרישה להתנכרות לצד האחר. מכאן נשאלת גם השאלה: מה גורם להתעלמות, להסתתת המבט, למבוי רגשי סתום? הבחירה באמפתיה כנושא למחקר אישי וקבוצתי, מכתיבה את הרכב החוקרים בקבוצה ומחייבת שילוב (יוצא-דופן וחלוצי ב"מעבדת" מנדל 'סכוליון') בין היסטוריונים לבין פסיכולוגים.

Empathy is a reaction to others. It refers to the way we perceive and understand the other person, and to our taking part in his/her thoughts and emotions. Empathy allows us to adopt the other's point of view, to think as if from within his/her mind, and to anticipate his/her reactions. Historians and students of culture have recently acknowledged empathy as having a significant role in shaping human development and society, and as the catalyst or enabler of major past and present historical events and processes. Empathy generates complex historical narratives, which include diverse patterns of personal and social identities. Empathy is strongly related to culture, as well as to concepts such as knowledge and understanding, personal identity and group solidarity, responsibility, communication, problem-solving, cooperation, and contribution to others. The '**In Someone Else's Shoes**' group aims to investigate how empathy develops, when and for whom it is considered an important value, its implications – for better and for worse -- and its boundaries. Thus, the group will investigate also the opposite: apathy and alienation. What cause a diversion of the gaze, or facing an emotional dead-end? Choosing empathy as a research topic requires collaboration between historians and psychologists.

תיאור מפורט של המחקר המוצע :

על גדת הדנובה בבודפשט עומדים מאז 2005 שישים זוגות נעליים משומשות של גברים, נשים וילדים, המזוהות ממבט ראשון כמייצגות אופנה של שנים עברו. אף שהנעליים מפוסלות בברונזה וקבועות בבטון, הן מעוצבות באופן כה ריאליסטי, עד שהצופה שנתקל בהן לראשונה נותר מופתע. זוהי אנדרטת זיכרון שתוכננה על ידי במאי הסרטים Can Togay והוצאה לפועל בידי הפסל Gyula Pauer לזכר הקרבנות היהודים שנורו על גדת הנהר והושלכו למי הדנובה בחורף 1944-1945. הרוצחים היו אנשי מפלגת 'צלב החץ' ההונגרית הפאשיסטית. הניגוד בין המקום היפה לבין הנרטיב הטראומתי (המצוין בלוח הזיכרון הקבוע במרחק מה מן היצירה) מביא את המתבונן לבהות בנעליים שנותרו מאחור.

בעקבות ההלם הראשוני וההכרה בנסיבות הקשות שאת זכרן נועדה היצירה לשמר – צפויה אצל המתבונן תגובה רגשית מלווה תהיות: מי נעל את הנעליים? בן כמה היה? במה עסק? אילו הן הנעליים היפות ביותר? אילו מהן היו יכולות להיות שלו? יש גם מי שינסה למדוד את הנעליים, לא לפני שיוודא כי איש אינו תופס אותן ב"קלקלתו". ההפתעה, הסקרנות, ההכרה בטראומה והניסיון להבין "מה בעצם מתואר כאן?", יכולות לעורר אצל המתבונן תגובה רגשית עד כדי אמפתיה – היכולת להיכנס לנעלי האחר, לדמיין את עצמו בזמן אחר ובזהות שאולה, תוך אימוץ החוויה כזיכרון אישי. יחד עם זאת, ייתכן שחלק מן המתבוננים, ברגע שיבינו שהנעליים יכלו להיות שלהם, ייזכרו דווקא בנעליים שעוטפות באותו רגע את כפות רגליהם. בין הצופים לבין יצירת האמנות מתנהל אפוא דין ודברים מורכב: בין היצירה לבין העין, בין היצירה לבין הדמיון, בין היצירה לבין רגלי המתבונן.

פתחנו את הצעת המחקר בנעליים המזמינות את המתבונן להכניס אליהן את כפות רגליו, תרתי משמע, כדי להדגים את הפוטנציאל הטמון באמפתיה ככלי להבנת מושא המחקר במדעי הרוח. בהערכת יצירת אמנות, כמו הנעליים שנותרו מאחור, האמפתיה יכולה להיות תנאי מדיד לשיפוט אם היצירה משיגה את מטרתה. האם היא מרגשת את הצופה ומצלחה להעביר אליו את עומס האחריות על הזיכרון? האמפתיה מאפשרת לשאול שאלות חדשות ולחדד תהיות ישנות הנוגעות ליחס שבין האמן לבין היצירה, ובינה לבין המתבונן.

האמפתיה עוסקת אפוא בתגובתנו כלפי האחר. היא מתייחסת לתפיסה ולהבנה של רגשות האחר, ולהשתתפות ברגשות אלה, תוך רצון לדאוג לרווחת האחר (Davis, 1983; Decety, Ben-Ami Bartal,). לאמפתיה יש היבט קוגניטיבי והיבט רגשי (Uzefovsky, & Knafo-Noam, 2016; Davis, 1983; Hoffman,). ההיבט הקוגניטיבי מתייחס ליכולת לזהות ולהבין את המתרחש בלבו של האחר, ולאמץ את נקודת-מבטו. ההיבט הרגשי מתייחס לתגובה של סימפתיה ולדאגה לאחר. היכולת לחשוב במוחו של האחר ולצפות את תגובתו; היכולת ליצור אינטראקציה עם צרכיו ומשימותיו, מצביעות על כך שהאמפתיה היא אחד המפתחות הרגשיים המרכזיים לטיפוח ההתפתחות הקוגניטיבית והחברתית של האדם. חשיבותה של האמפתיה לתפקודים חברתיים הביאה להתפתחות מנגנון ביולוגי המאפשר לאדם להזדהות עם הזולת (De

(Waal, 2008). בבסיס התפתחות האמפתיה קיים מנגנון ביולוגי של רשתות מוחיות המופעלות הן כשהאדם חווה מצוקה בעצמו, והן כשהוא צופה בסבל הזולת. האמפתיה היא רגש שמתפתח בתינוקות בשלב מוקדם, ובצורתה המוקדמת ביותר ('דאגה אמפתית') אצל תינוק בן-יומו המגיב בבכי למשמע בכיו של תינוק אחר, יותר מאשר לרעש לא נעים אחר (Sagi & Hoffman 1976). עדויות על אמפתיה בשנת החיים הראשונה של האדם (Davidov et al., 2013), מראות כי לפני שאנחנו מבינים אחרים באופן אינטלקטואלי, יש לנו מנגנון שמעניק לנו יכולת להיות אֵתם, להשתתף ברגשותיהם, ואפילו בתנועותיהם.

שאלת הרלוונטיות של המושג 'אמפתיה' למדעי הרוח, זכתה לאחרונה לתשומת-לב רבה והיא מגלמת בתוכה את פוטנציאל הרלוונטיות של נושא הקבוצה למרכז 'מנדל סכוליון' ולקבוצות החוקרים שעיתודות לחלוק עמנו את העבודה במרכז. לטענת ההיסטוריונית לין הנט, אפשר הרומן המודרני לפתח תחושת האמפתיה בקרב הקוראים (שהזדהו עם גיבורים הרחוקים מעולמם), ובכך תרם תרומה מכרעת להתפתחות האתיקה של זכויות האדם, שגם בבסיסה רוחשת אמפתיה (Hunt 2007). מחקר ניסויי פסיכולוגי הראה שהחשיפה לספרות יכולה להגביר את מידת האמפתיה של הקורא (Djikic, Oatley, & Moldoveanu, 2013). מצד שני, כשם שהאמפתיה מושפעת מחשיפה לתרבות, כך היא גם משפיעה עליה. למשל, אנשים המאופיינים ברמות גבוהות של אמפתיה, נוטים לקרוא ספרות יפה יותר מאחרים (Djikic, Oatley, & Moldoveanu, 2013).

על בסיס רעיונות כאלה טענו חוקרים כי לאמפתיה יש השלכות מרחיקות לכת על הסביבה. היא נמצאת בבסיס מה שהפסיכולוגים מכנים 'התנהגות פרו-חברתית', והסוציולוגים מכנים 'אינטליגנציה חברתית' (Rifkin, 2010). כלומר, האמפתיה עומדת בבסיס המודעות לרגשות ולצורכי האחר, ומובילה להתפתחות המיומנויות החברתיות המאפשרות גילוי רגישות כלפי האחר והתנהגות התואמת את ההקשר החברתי. להבדיל מסימפתיה וחמלה, שמשאירות את המתבונן עם תחושה שהוא ער למצבו של הזולת – אך במבט של מתבונן מן הצד, ואולי ברחמים – האמפתיה לסבלו של הזולת כוללת שיתוף של הפרספקטיבה הרגשית עם האדם הסובל. אם נשוב לדוגמה בה פתחנו – הנעליים המפוסלות שהוצבו על גדות הדנובה – יהיו צופים שיחושו צער ואפילו מועקה, ויהיו כאלה שירגישו את המצוקה על בשרם. האחרונים – אלה ש"יכנסו לנעלי האחר" – ידמינו את האירוע ההיסטורי ויחשבו עליו כאילו הם עצמם חוו אותו. הם יפכו ל"שחקנים אמפתיים" (Sen, 2009), בעלי 'זיכרון תותבי' (Landsberg, 2004). יחד עם זאת נדגיש שהמשמעות של אמפתיה אינה נגמרת בתגובה לסבלו של האחר. האמפתיה מחוללת נרטיבים היסטוריים מורכבים, שכוללים תגובות מגוונות של זהות והזדהות אישית וקבוצתית. היא קשורה קשרים עבותים למושגים כמו ידע והבנה, זהות אישית וסולידריות חברתית, אחריות, תקשורת, שיתוף-פעולה ותרומה חברתית.

קבוצת המחקר שעומדת מאחורי הצעה זו, מבקשת לחקור כיצד מתפתחת אמפתיה, מתי ואצל מי היא נחשבת לערך; מהן השלכותיה, לטוב ולרע, ואם יש לה גבולות. הבחירה באמפתיה כנושא למחקר אישי וקבוצתי, הכתיבה במידה רבה את הרכב החוקרים השותפים להצעת המחקר. שכן, לא ניתן לדון באמפתיה ברצינות מבלי לשלב פסיכולוגים בקבוצה. במבוא לאסופת מאמרים העוסקת באמפתיה וגבולותיה, כתבו לאחרונה חוקרות הספרות והתרבות אליידה אסמן ואינס דטמרס, על מסורת מחקר האמפתיה אצל פסיכולוגים ועל הרלוונטיות שלה למחקר ההיסטורי:

"...While psychologists and psychoanalysts, for instance, have a long tradition of studying the various layers of emotions, historians have only recently discovered the important role of emotions in the making and experiencing of history and are reconstructing time-specific frames of attention and feelings. In spite of their different methodologies, however, both

historians and psychoanalysts are today exploring the capacity 'to empathize as a medium of understanding' (Assmann and Detmers, 2016, 3).

להיסטוריונים ולפסיכולוגים שבקבוצה ברור שכשהם מאמצים אמפתיה כמושג למחקר, עליהם לדון גם באדישות ובניכור, שכן האמפתיה היא לעתים קרובות סלקטיבית. שהרי לא ניתן לחוש אמפתיה כלפי הכול במידה שווה, ובמצבי קונפליקט אישיים ופוליטיים, האמפתיה כלפי צד אחד עשויה להתפרש כדרישה להתנכרות לצד האחר. מה גורם להתעלמות, להסתת מבט, למבוי רגשי סתום? השלכות האדישות הן הרת גורל לא פחות מהשלכות האמפתיה. נדון בשתיהן, ביחד ולחוד, בהקשרים של התפתחות, מוטיבציה, אתיקה, אמנות והיסטוריה, כמו גם במנגנונים של תברות, הכלה והדרה. יתרה מזאת: חברי הקבוצה מודעים למלוא המורכבות האתית של מושג האמפתיה עצמו, שיכול לשמש למטרות בעתיות ביותר. כך, לדוגמה, נימקו תומכי "המתות החסד" של תינוקות פגועים את עמדתם באמצעות שיח של אמפתיה (אילו חיים אומללים צפויים ליילוד – האם הייתם רוצים חיים כאלה לעצמכם? (Deutsch, 2015). אמפתיה והיפוכה, על כל המורכבות הכרוכה בהם, יהיו הבסיס המשותף שממנו יצא כל אחד מן החוקרים בתחום התמחותו, בהתבסס על הרקע התיאורטי והמחקרי המעודכנים והמיוחדים לשדה המחקר שלו, כשהוא נחשף לשיטות המחקר של עמיתיו ונעזר בהן, על פי הפירוט שלהלן.

מצב המחקר ומטרות המחקר של כל אחד מן החוקרים:

עמוס גולדברג עסק בעבר במושג 'אמפתיה' בסיפור ובכתיבת ההיסטוריה של השואה. בין השאר הוא פיתח במספר מאמרים את המושג 'טלטלה אמפתית' (empathic unsettlement) אותו טבע דומיניק לה קפרה בהקשרים היסטוריים-פוליטיים (LaCapra, 1994, 1998). במרכז מנדל 'סכוליון' הוא מתכוון לבדוק סוגיות היסטוריוגרפיות, אתיות ותיאורטיות בכתיבה על אירועי רצח-עם ואלימות המונית בידי 'שחקנים' שונים, בזמן ההתרחשויות ולאחריהן, הן כמתעדים, הן ככותבי זיכרונות והן כהיסטוריונים. סוגיות אלו ייבדקו באופן משווה ביחס לשואה ולאירועי רצח-עם ואלימות המונית אחרת, בראש ובראשונה לכתיבה על אודות רצח העם ברואנדה בשנת 1994. המחקר יעסוק בשני מישורים מקבילים: א. בתיעוד ההיסטוריה בידי בני התקופה, ובעיקר בידי הקרבנות, כפי שהדבר בא לידי ביטוי ברשימות וביומנים בני הזמן וביזכרונות הניצולים לאחר מכן. ב. בכתיבת ההיסטוריה של רציחות-עם ומעשי אלימות המונית, בידי היסטוריונים שכותבים באופן רטרופקטיבי לאחר האירועים. המחקר יעסוק בשאלות של אמפתיה בקרב הקרבנות ובקרב היסטוריונים, שכן סוגיה זו כבר נחקרה במידה רבה ביחס לרוצחים עצמם.

הפילוסוף וילהלם דילתיי (Dilthey), ובאופן שונה מעט גם ההיסטוריון יוהאן דרויזן (Droysen), הצביעו על האמפתיה ככלי המתודולוגי העיקרי של ההיסטוריון בהבנת העבר. שכן, חוקר העבר נדרש לצאת מעולם מושגיו ולהיכנס לנעליו של מושא מחקרו כדי להבינו "מפנים" (על דרויזן ראו למשל Steuber, 2006; ועל דילתיי ראו Harrington, 2001). אחרים הצביעו על חוסר האפשרות של מהלך זה, משום שרבים מן ה"שחקנים" שההיסטוריונים חוקרים, רחוקים מאוד מעולמם. ברם, דווקא המרחק הוא שמאפשר להיסטוריון להתבונן בתבונה וביקורתיות במושא מחקרו (Winch, 1990). המעניין הוא שלא פעם דווקא יהודים שתיעדו את המאורעות שקרו תחת המשטר הנאצי, הרגישו שתחושות של אמפתיה כלפי יהודים אחרים עומדות בסתירה למלאכת התיעוד שלקחו על עצמם וראו בה משימה קדושה (גולדברג, 2012). שאלת המתח השורר בין האמפתיה למרחק בתיעוד ובכתיבה ההיסטורית, היא אפוא שאלת-מפתח.

גלית נגה-בנאי חוקרת בעיקר יצירות אמנות מימי הביניים. אלא שלאחרונה, מתוך היכרות עם התרבות הנוצרית באירופה ובמזרח התיכון, היא שמה לב לכך שבאנדרטאות השואה באירופה נעשה שימוש בפרקטיקות ויזואליות נוצריות, המושרשות בתרבות המקומית מאז ימי הביניים. במסגרת הקבוצה היא

מבקשת לבחון את השפעתו של הזיכרון התרבותי על התגובה הרגשית של הצופים אל מול אנדרטאות אלו. היסטוריונים והיסטוריונים-של-האמנות עסקו בשאלה: כיצד ניתן להסביר ולייצג את השואה ואת האירועים הקיצוניים שהתרחשו בה. דומיניק לה קפרה הדגיש את הצורך ב'טלטלה אמפתית' כדי שניתן יהיה לכתוב על הטראומה ולבטאה במונחים היסטוריים. בעקבותיו, גלית מציעה לתאר, לזהות ולנתח דרכים ויזואליות שאמנים בחרו כדי לבטא את השואה ואת תחושותיהם לגביה, וכדי לגרום טלטלה אמפתית בלב הצופים.

מאז ספרו פורץ הדרך של גיימס יאנג על זיכרון ואנדרטאות לשואה (Young, 1983), ומאז שהוקמה האנדרטה המרכזית לזכר יהודי אירופה בברלין בשנים 5-2003, זוכות אנדרטאות אלו לתשומת-לב מחקרית רבה, הכוללת טיפולוגיה לפי ארצות (אירופה, ישראל ואמריקה), לפי השנים בהן הוצבו באתרים שבהם התרחשו הזוועות, או באתרים בהם חיו יהודים טרם השואה, לפי טיפוס האנדרטאות ולפי האיקונוגרפיה המופיעה בהן. עשרות שנים לאחר המלחמה, רוב הקהל שנחשף לאמנות זו רחוק מאירועי השואה במרחב ובזמן, וגלית תרצה לבחון כיצד גורמות האנדרטאות לטלטלה אמפתית באופן שמקצר את המרחק בין הצופה לבין האירועים שהאנדרטה מנציחה. ברור שמאחורי העבודות אין נוסחה ויזואלית ייחודית, טכניקה מסוימת או פרקטיקה אמנותית אחת ויחידה. שכן התגובות תלויות במטען הרגשי והתרבותי שהצופים נושאים עמם. יחד עם זאת, מחקרה של גלית יוצא מנקודת ההנחה שניתן להיכנס לנעלי האחר ולחוש את כאבו כשנוצר מצב "מוכר" בו אנו יכולים לדמיין את עצמנו במצבו. היא מציעה להעמיד למבחן את האפשרות ליצור מצב כזה באמצעות רטוריקה ויזואלית של הפסיון של ישו ונושאים קשורים אליו, הצרובים לדעתה בתודעה ובזיכרון התרבותי של תושבי אירופה מאז ימי הביניים. גלית מבקשת לבדוק אם אנשים שנולדו לאחר השואה, ולא חוו את הטראומה, חשים היכרות אתה, מבינים אותה ומזדהים אתה כשהם נחשפים למשל להפקדה של שרידים בוויטרינות, או להתקנה של פרויקט זיכרון בצורת 'תחנות' במרחב מוגדר.

אריאל כנפו-נעם חוקר אמפתיה מפרספקטיבה פסיכולוגית של תורשה וסביבה, אישיות והתפתחות. בעבודותיו ביסס עם שותפיו את קיומה של אמפתיה כתגובה רגשית טבעית המופיעה כבר בשנת החיים הראשונה, כחלק מן ההתפתחות האנושית הנורמלית, אך גוברת ומבשילה בהמשך. מאידך גיסא הוא הראה כי באמפתיה קיימים הבדלים אישיים משמעותיים, שניתן ליחסם לפעולת הגומלין של גנטיקה וסביבה.

מחקרו ב'סכוליון' יעסוק בשאלות אלו תוך התמקדות בממד החברתי ובשאלות של קרבה וריחוק. למשל, האם תינוקות וילדים צעירים מגיבים במידה דומה של אמפתיה לסבל של אמם, לסבל של נסיינית זרה, או לסבל של תינוק אחר? שלושת המצבים הללו שונים זה מזה במידת הקרבה שלהם לילד, ותגובותיו להם משתנות בהתאם לגילו (Knafo, Zahn-Waxler, Van Hulle, Robinson, & Rhee, 2008).

שאלות של ריחוק וקרבה יעסיקו אותו גם במחקר על אמפתיה ברשתות החברתיות. המחקר ייערך על ילדים שאופיינו ברמת האמפתיה הקוגניטיבית והרגשית שלהם בשלבים קודמים של המחקר. כיצד יגיבו ילדים אלה לסבל הזולת ולרגשות חיוביים של הזולת? האם יהיו תגובותיהם קשורות לקרבה הרגשית והחברתית לאדם שבו הם צופים?

לילך שגיב חוקרת ערכים אישיים ותרבותיים. היא בוחנת את האופן בו ערכים, המוגדרים ייצוגים קוגניטיביים של מטרות מוטיבציוניות (Schwartz, 1992), מובילים להתנהגות פרו-חברתית. האמפתיה כערך, נמצאה מבטאת מוטיבציות של דאגה לאחר (Nosse & Sagiv, 2005). במחקרה במסגרת הקבוצה, לילך מבקשת לבחון את הבסיס המוטיבציוני לקיומה של אמפתיה ולהשפעתה על העדפות, בחירות והתנהגויות פרו-חברתיות.

האמפתיה מופרת כגורם מרכזי בכינון סולידריות, שיתופי-פעולה בין-אישיים וביטויי-דאגה לאחרים. עם זאת, אמפתיה לא תוביל תמיד להתנהגות פרו-חברתית, בעיקר כשהתנהגות זו מלווה במחיר אישי (Decety)

(et al., 2015). האם, ובאילו תנאים, עשויה המוטיבציה – כפי שהיא מתבטאת בחשיבות המיוחסת לערכים המבטאים דאגה לאחרים – לשמש גשר בין חוויית האמפתיה לבין בחירה בהתנהגות של סובלנות לאחר, שיתוף-פעולה עמו (לעומת תחרות) או תרומה לזולת? במחקרה תתמקד לילך בערכים המבטאים דאגה לרווחת האחר לעומת ערכים מנוגדים להם, המבטאים דאגה לאינטרס האישי והאדרה עצמית. היא תבחן תחילה כיצד קשורים ערכים אלה להיבט הקוגניטיבי ולהיבט הרגשי, ובהמשך את תפקידם המווסת של ערכים בקשר שבין אמפתיה להתנהגות פרו-חברתית, ותבדוק את ההשערה לפיה אמפתיה תוביל להתנהגות פרו-חברתית רק בנוכחותם של ערכים המייחסים חשיבות לרווחת האחר.

ערכים המבטאים דאגה לזולת כוללים בנוולנטיות (Benevolence), המבטאת דאגה לזולת הקרוב (חברים, משפחה, חברי קבוצת הפנים) ואוניברסליזם, המבטא הבנה, קבלה ודאגה לאדם באשר הוא אדם – גם לבן 'קבוצת החוץ', או לאדם שאינו מוכר כלל. לילך מבקשת לבחון כיצד נקשרים שני סוגי הערכים הללו לאמפתיה כלפי האחר, כפועל יוצא של מידת הקרבה. מתי היא תולדה של דאגה לזולת הקרוב, ומתי היא דורשת דווקא מידה של ריחוק.

תיאור הפעילות הרב-תחומית והאינטראקטיבית של הקבוצה, כולל מתודולוגיה והישגים צפויים

במפתיע – למרות שבמדעי הרוח עוסקים כבר שנים ברגשות – עלתה חשיבותה של האמפתיה רק לאחרונה. עובדה זו מפתיעה היות שהאמפתיה מבוססת על דמיון וחיקוי - תחומים שהספרות, התיאטרון, המוזיקה והאמנות החזותית מגרים ללא הרף, תוך יצירת מודלים להזדהות, לאימוץ, לתקשורת ולעניין בזולת. בכך תרמו תולדות הספרות והאמנויות לטיפוח היכולת החברתית. מכיוון שהאמפתיה חשובה להתפתחות קוגניטיבית וחברתית, ובגלל ההשפעות ההדדיות של האמפתיה וצריכת התרבות זו על זו, נדרשת קבוצה אינטר-דיסציפלינרית כדי ליצור שיח אמתי ועמוק שיעסוק בפרספקטיבות השונות ובמבחר האספקטים של רגש/ מושג זה.

ניקח לדוגמה אינטרפרטציה של מחוות (Gestures). זהו תחום מחקר נרחב ביותר בתולדות התפתחות החי, כמו גם בתולדות האמנות. בעקבות גילוי 'ניורוני-מראָה', החוקרים משערים כיום כי האדם ופרימאטים אחרים מצוידים במנגנון ביולוגי המכוון לתפיסה של מחוות הזולת, ויש המשייכים מנגנון זה לקיומה של אמפתיה מעבר לתחום המוטורי. כיצד מגיב תינוק למראה הנפת-יד לשלום, וכיצד מגיבה עינו של הצופה למראה אנדרטה ששולחת ידיים בתחינה לשמים? האם כל אדם באשר הוא יגיב באותו אופן לאותה מחווה? הפוטנציאל הגלום במפגש של היסטוריונים ופסיכולוגים בקבוצת-מחקר אחת, מבטיח דיונים מרתקים שיעשירו כל אחד ואחת מאתנו.

שני הפסיכולוגים בקבוצה מרבים להתעניין במדעי הרוח ובביטויים ההיסטוריים, התרבותיים והאמנותיים של האמפתיה. בקבוצה צפויה להתרחש הפריה הדדית אשר תפתח צוהר למחקרים ולתיאוריות שלא הכרנו עד כה, ולאפשר הנגשה וזרימה של ספרות מקצועית ושיטות-ניתוח משדות-מחקר שונים. מעבר לשילוב של פסיכולוגים והיסטוריונים, שאינו דבר שבשגרה, העובדה שכל שניים מחברי הקבוצה הבכירים מהווים קבוצה בתוך קבוצה, תבטיח מידה אופטימלית של בסיס משותף, שתאפשר תקשורת טובה ושיח מובן לכול. היא תאפשר גם עבודה מפרה בתחומים קרובים, ותוביל לפרסומים משותפים. כך למשל, עמוס וגלית מבקשים לחקור, תוך שימוש במתודות שונות, נושאים הקשורים בחיבור שבין אמפתיה לנרטיב של השואה, והשלכותיו על החברה והאמנות. היות שגלית הוכשרה כמדיווליסטית, ההזדמנות לעבוד לצדו של היסטוריון המתמחה בשואה, היא חד-פעמית ומבטיחה עבודה. מאידך גיסא תתרום גלית לעמוס כלים לניתוח העולם החזותי הקשור לנרטיב שהוא חוקר. לילך ואריאל חולקים הנחות-יסוד תיאורטיות משותפות, אך מתמקדים בהיבטים שונים של אמפתיה: אריאל חוקר התפתחות אמפתיה אצל ילדים והשלכותיה, ואילו לילך חוקרת את האופן בו ערכים של מבוגרים, המבטאים מוטיבציות יציבות, משפיעים

על אמפתיה ומווסתים את השלכותיה. הממצאים והתובנות שבמחקריו של אריאל לגבי הממד הגנטי לעומת הממד הסביבתי בהתפתחות האמפתיה, יספקו קרקע למחקרה של לילך, המתמקדים במאפיינים יציבים בקרב מבוגרים (ערכים) ובהשפעתם על האמפתיה והשלכותיה על התנהגות פרו-חברתית. השניים יוכלו לבצע מחקר משותף, בו יוכלו לעמוד על המשותף והמבחין בתהליכים הקשורים לאמפתיה בקרב ילדים ומבוגרים.

לאחר פיתוח שפה משותפת בקבוצה, יוכלו ההיסטוריונים לספק לפסיכולוגים מדיום נוסף, חומרי או אבסטרקטי, לביטוי אמפתי. המחקר הפסיכולוגי מבודד נתונים ומתמקד בדרך כלל בחקר תהליכים ללא הקשר ספציפי, במטרה להצביע על תהליכים הניתנים להכללה, וכתוצאה מכך לניבוי התנהגות. החשיפה למחקר במדעי הרוח, העוסק באמפתיה, תאפשר לפסיכולוגים שבקבוצה התבוננות על אמפתיה הנוטעה בקונטקסט חברתי ברור, ותוך השוואה בין סיטואציות חברתיות-היסטוריות שונות מבחינת אופי הקונפליקט, עצמתו והרקע להתפתחותו. במקביל יוכלו הפסיכולוגים לספק להיסטוריונים כלים תמטיים נוספים לניתוח האמפתיה ביצירות. כך, למשל, תבקש גלית ללמוד כיצד לראיין אמנים לגבי תפקיד האמפתיה ביצירותיהם, ואילו לילך תבקש לבחון כיצד משפיעים ערכים אישיים על האופן בו בני-אדם צופים ביצירת אמנות וחווים אותה במונחי אמפתיה.

השיח בתוך קבוצת המחקר ייפתח למומחים נוספים מן התחומים הרלוונטיים בארץ או בעולם, שהשיח ביניהם אינו עניין שבשגרה. שיתוף-פעולה עם מדענים, אנשי ספרות, התפתחות השפה, כלכלה ופוליטיקה, פילוסופיה ומשפטים, עשוי להיות חדשני ומבטיח. חוקרים בתחומים אלה יוזמנו להרצות בפני הקבוצה, וחלקם ירצו בכנס המסכם של הפרויקט. לדעתנו הגיעה השעה לפתח שיח אינטר-דיסציפלינרי ורחב-אופקים אמפתי, במסגרת הכמעט יחידה שמעודדת אותו באוניברסיטה העברית – מרכז מנדל 'סכוליון' – המקום בו נפגשו גלית ויליך לראשונה והגו את רעיון הקבוצה, ובו היה עמוס מלגאי (פוסט-דוקטורט). אם נזכה להגיע ליסכוליון' קבוצה, אנו סמוכים ובטוחים כי הרכב הקבוצה, שכולל שני חוקרים שאינם מן הפקולטה למדעי הרוח, יוכיח כי שיתוף הפעולה בין הפקולטות בקמפוס הר הצופים, הוא אפשרי ומפורה.

ההצעה בגרסתה המלאה תופיע באתר כשהקבוצה תתחיל את פעילותה במרכז מנדל סכוליון.